

УДК 159.9:81.23

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.2.2>**Олена ВЛАСЕНКО**

кандидат економічних наук, доцент, докторант зі спеціальності 053 «Психологія», Університет Григорія Сковороди в Переяславі, вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська область, 08400
ORCID: 0000-0002-1011-1965

Olena VLASENKO

Ph.D., Associate Professor, PhD Student in specialty 053 «Psychology», Hryhoriy Skovoroda University in Pereyaslav, Sukhomlynskooho str., 30, Pereyaslav, Kyiv region, 08400
ORCID: 0000-0002-1011-1965

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА

THE INFLUENCE OF PROFESSIONAL SPEECH COMPETENCE ON THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE MANAGER

Важливим аспектом соціальної адаптації індивіда в оточуючому середовищі є набання необхідних навичок професійної діяльності. Одним із етапів становлення професійної діяльності є навчання спеціальності, яке потребує опанування певних компетентностей. **Метою статті** є дослідження впливу професійно-мовленнєвої компетентності на становлення професійної діяльності менеджера. За допомогою загальнонаукових теоретичних методів аналізу, синтезу та абстрагування було проаналізовано та сформовано модель професійної діяльності менеджера. За допомогою емпіричних та статистичних методів проаналізовано ступінь взаємозв'язку професійно-мовленнєвої компетентності із загальними та спеціальними компетентностями майбутнього менеджера, що відображені у Стандартах вищої освіти України зі спеціальності «менеджмент». Професійна діяльність є підґрунтям для соціальної адаптації, розвитку та самореалізації індивіда. В процесі становлення професійної діяльності відбувається накопичення теоретичних, практичних навичок та отримання відповідного досвіду роботи. Сучасне ставлення до побудови моделі професійної діяльності менеджера, з позиції її опанування у вищих навчальних закладах, ґрунтується на використанні компетентнісного підходу. Така модель передбачає наявність у індивіда, наприкінці навчання, сукупності певних компетентностей, які було умовно поділено на три групи: загальні компетентності; спеціальні компетентності; психологічно-особистісні компетентності. **Висновки.** Для менеджера професійно-мовленнєва компетентність є дуже важливою. Як свідчать дослідження, більша частина загальних компетентностей та половина спеціальних компетентностей менеджера пов'язано із професійно-мовленнєвою: професійно-мовленнєва є передумовою набання інших компетентностей або інші компетентності є передумовою набання професійно-мовленнєвої.

Ключові слова: професійна діяльність, менеджер, професійно-мовленнєва компетентність.

An important aspect of a social adaptation of the individual in the environment is the acquisition of the necessary skills of professional activity. One of the stages in the formation of professional activity is the study of a specialty that requires the acquisition of certain competencies. **The purpose of the article** is to study the impact of professional speech competence on the formation of professional activity of the manager. With the help of general scientific theoretical methods of analysis, synthesis and abstraction, the model of professional activity of the manager was analyzed and formed. Empirical and statistical methods were used to analyze a degree of interrelation of professional-speech competence with general and special competencies of the future manager, which are reflected in the Standards of Higher Education of Ukraine in the specialty "Management". Professional activity is the basis for social adaptation, development and self-realization of the individual. In the process of formation of professional activity there is an accumulation of theoretical, practical skills and gaining relevant work experience. Current attitude for building a model of professional activity of the manager, from the standpoint of its mastery in higher education, is based on the use of a competency-based approach. This model assumes that the individual, at the end of a training will have, a set of certain competencies, which were conditionally divided into three groups: general competencies; special competencies; psychological and personal competencies. **Conclusions.** Professional speech competence is very important for the manager. According to research, almost all general competencies and half of the special competencies of the manager are related to professional speech: professional speech is a prerequisite for the acquisition of other competencies or other competencies are a prerequisite for the acquisition of professional speech.

Key words: professional activity, manager, professional speech competence.

Актуальність дослідження. Вагомим аспектом соціальної адаптації індивіда в оточуючому середовищі є набання необхідних навичок для праці. Питання становлення професійної діяльності, з позиції процесу оволодіння вибраною професією, є особливо

важливим в сьогоdnішніх умовах змінного зовнішнього середовища та уніфікації вимог до освітнього процесу у вищих навчальних закладах. Сучасний компетентнісний підхід орієнтує на постійний професійний розвиток та самовдосконалення. Успішне оволодіння

навичками професійної діяльності потребує опанування певних компетентностей. Однією із найважливіших компетентностей, якими повинен оволодіти менеджер є професійно-мовленнєва. Дослідження ступеня її впливу на становлення професійної діяльності менеджера є актуальним питанням, що потребує ретельного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатність висвітлення ваги професійно-мовленнєвої компетентності у становленні професійної діяльності менеджера. Вивченням питань професійної та мовленнєвої компетентності займалися чимало вчених: Л. Барановська, А. Богуш, В. Борисенко, Л. Бутакова, В. Введенський, Н. Гавриш, Н. Голуб, О. Дубасенюк, О. Залевська, О. Зарубіна, Г. Калмиков, Л. Калмикова, О. Корніяка, О. Кучерук, С. Макєєва, Н. Масюкова, Л. Мацько, С. Метелєв, Г. Селевко, О. Семенов, М. Сидикбаєва, Т. Симоненко, Н. Скибун, Г. Шелехова та ін. Аналізом професійної діяльності займалися: К. Абульханова, Є. Зеєр, І. Зімня, Є. Клімов, А. Лурія, Ю. Поваренков, Г. Суходольський, В. Шадріков та ін. Однак в їх дослідженнях не достатньо повно висвітлено ступінь впливу професійно-мовленнєвої компетентності на становлення професійної діяльності менеджера.

Метою дослідження є формування моделі професійної діяльності менеджера з позиції компетентного підходу та визначення ступеня взаємозв'язку професійно-мовленнєвої компетентності і професійної діяльності менеджера.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність є найвищим щаблем праці індивіда, яка дає можливість для самореалізації. З позиції психології, Г. Суходольський розглядав діяльність людини як структуру, що включена до системи відносин суспільства. За його підходом, поза людськими відносинами професійної діяльності немає. Професійній діяльності притаманні основні характеристики діяльності, яка є соціально зумовленою, усвідомленою та цілеспрямованою [8].

Професійна діяльність є схваленим проявом соціальної активності індивіда, що вимагає суспільних відносин та соціальної взаємодії з іншими людьми. Визначення особливості професійної діяльності є основою для визначення критеріїв системи опанування професією. На думку Ю. Поваренкова «процес професійного становлення – це складна полісистемна сукупність, яка регулюється на основі соціальної та індивідуальної детермінації, пов'язана з реальною життєдіяльністю людини, здійснюється на основі її цілеспря-

мованої активності, включаючи професійне навчання та саморозвиток, професійне виховання та самовиховання» [7, с. 361].

В. Шадріков визначив взаємозв'язок засвоєння професійних навичок із процесом формування психологічної функціональної системи діяльності. Він вважав, що в процесі отримання індивідом відповідних компетентностей «змінюється компонентний склад структури здібностей, що обумовлюють успішність діяльності, збільшується міра щільності зв'язків окремих здібностей в структурі професійно важливих якостей, на визначених етапах професіоналізації збільшується кількість здібностей залучення у діяльність» [9, с. 138].

За думкою Е. Зеєр, професійне становлення – це «формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності у відповідності до індивідуально-психологічних особливостей людини» [4, с. 30]. Він відокремлює 7 основних стадій професійного становлення особистості: аморфна оптація (0-12 років); оптація (12-16 років); професійна підготовка (16-23 років); професійна адаптація (18-25 років); первинна професіоналізація; вторинна професіоналізація; професійна майстерність [4, с. 47].

Менеджмент, як професійна діяльність, є надзвичайно широкою та багатоаспектною категорією. Основною ціллю менеджменту організації є формування системи управління, шляхом постановки цілей і завдань для найбільш ефективного використання всіх видів ресурсів та отримання найоптимальніших результатів, за рахунок здійснення впливу на діяльність як окремого працівника так і організації в цілому. Основним завданням є перетворення неорганізованої групи людей на команду, яка працює на результат. Як визначили Т. Пітерс та Р. Уотермен: «Хороші менеджери не тільки роблять гроші, а й створюють сенс існування для людей» [6, с. 86].

Професія менеджер має широкий діапазон спеціальностей. Згідно класифікатору професій до професії менеджер відноситься 1241 професійних назв робіт. [3] Така кількість обумовлено тим, що основною особливістю професії менеджера є спроможність фахівця за цією спеціальністю працювати в багатьох напрямках, а саме спеціалізація в залежності від галузі використання забезпечує таку безліч видів напрямків застосування.

Визначення основних вимог до професії «менеджер» відбувається на основі побудови моделі професійної діяльності, особистісного архетипу фахівця, професіограми та визначення компетентісно-кваліфікаційних характеристик особистості, що є професіоналом у даній області. Виокремлюють три основні підходи до побудови моделі професійної діяльності менеджера:

- психологічні моделі, що описують психологічні, особистісні якості менеджера;
- функціонально-психологічні, які висвітлюють вимоги до професійних знань та психологічні запити до особистості;
- функціональні, які висвітлюють перелік професійних компетентностей, якими повинен відповідати індивід.

Вважаємо найбільш доцільним функціонально-психологічну модель фахівця – менеджера. Така позиція обумовлена тим, що основна ціль менеджменту це виконання певних обумовлених функцій, а психологічні якості є передумовою для найкращого опанування відповідних навичок.

Модель професійної діяльності за спеціальністю «менеджер» повинна бути відкритою конструкцією, яка дає можливість постійного доповнення переліку специфічних вмінь, що є необхідними у конкретній галузі чи на конкретній посаді.

Початок професійної підготовки та адаптації менеджери проходить у вищих навчальних закладах. Становлення професійної діяльності менеджера повинно відбуватися згідно заздалегідь розробленого плану, який відповідає комплексу компетентностей, що характеризують запити до професійних знань та психологічні вимоги до особистості. В Україні програма навчання індивіда за спеціальністю «менеджмент» у вищих навчальних закладах складається у відповідності до Стандартів вищої освіти України зі спеціальності «менеджмент».

Пропонуємо розглядати професійну діяльність менеджера з позиції наявності у індивіда комплексу компетентностей:

- загальні компетентності;
- спеціальні компетентності;
- психологічно-особистісні компетентності.

Загальні компетентності менеджера є сукупністю універсальних компетентностей, що не залежать від специфіки області де він працює, однак є важливими для ефективної професійної та особистісної діяльності індивіда. Згідно Стандартів вищої освіти України зі спеціальності «менеджмент» до загальних компетентностей, які повинен здобути індивід, входять наступні [1, 2]:

– здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

– здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей її розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

– здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу;

– здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

– знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;

– здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;

– здатність спілкуватися іноземною мовою;

– здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

– здатність до проведення досліджень на відповідному рівні;

– здатність до адаптації та дії в новій ситуації;

– здатність генерувати нові ідеї (креативність), цінування та повага різноманітності та мультикультурності;

– здатність працювати у міжнародному контексті;

– здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);

– здатність до спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);

– навички використання інформаційних та комунікаційних технологій;

– здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

«Однією з найважливіших особливостей професійної діяльності є вміння будувати діалог, організувати ділове спілкування.» [10, с. 812] При аналізі взаємодії професійної діяльності менеджера та професійно-мовленнєвої компетентності, беремо за константу твердження, що професійно-мовленнєва компетентність – це володіння вербалізацією відповідними професійними мовними і мовленнєвими засобами створення повідомлення та процесу сприйняття ментального змісту думки для побудови діалогу при діловому

спілкуванні. Взагалі професійно-мовленнєва компетентність відображає «показник сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури та культури мовлення, необхідних для професійної діяльності.» [5, с. 187].

Результатом проведеного дослідження взаємозв'язку загальних компетентностей, які повинен отримати менеджер після закінчення закладів вищої освіти із професійно-мовленнєвою компетентністю стали дані, що знайшли відображення у діаграмі (рис. 1).

Як свідчать дослідження, 81% загальних компетентностей, що відображають професійну діяльність менеджера, пов'язано із професійно-мовленнєвою компетентністю. При цьому, 25% опанованих загальних компетентностей є передумовою опанування професійно-мовленнєвої компетентності, а 56% загальних компетентностей потребують засвоєння професійно-мовленнєвої.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності – компетентності, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності менеджера. Згідно Стандартів вищої освіти України зі спеціальності «менеджмент» до них входять наступні компетентності [1, 2]:

- здатність визначати та описувати характеристики організації;
- здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища;

- здатність визначати перспективи розвитку організації;
- вміння визначати функціональні області організації та зв'язки між ними;
- здатність управляти організацією та її підрозділами через реалізацію функцій менеджменту;
- здатність діяти соціально відповідально і свідомо;
- здатність планувати діяльність організації та управляти часом.
- здатність працювати в команді та налагоджувати міжособистісну взаємодію при вирішенні професійних завдань;
- здатність оцінювати виконувані роботи, забезпечувати їх якість та мотивувати персонал організації;
- здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення;
- розуміти принципи і норми права та використовувати їх у професійній діяльності;
- здатність обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, в тому числі у відповідності до визначених цілей та міжнародних стандартів;
- здатність встановлювати цінності, бачення, місію, цілі та критерії, за якими організація визначає подальші напрями розвитку, розробляти і реалізовувати відповідні стратегії та плани;
- здатність до саморозвитку, навчання впродовж життя та ефективного самоменеджменту;
- здатність до ефективного використання та розвитку ресурсів організації;

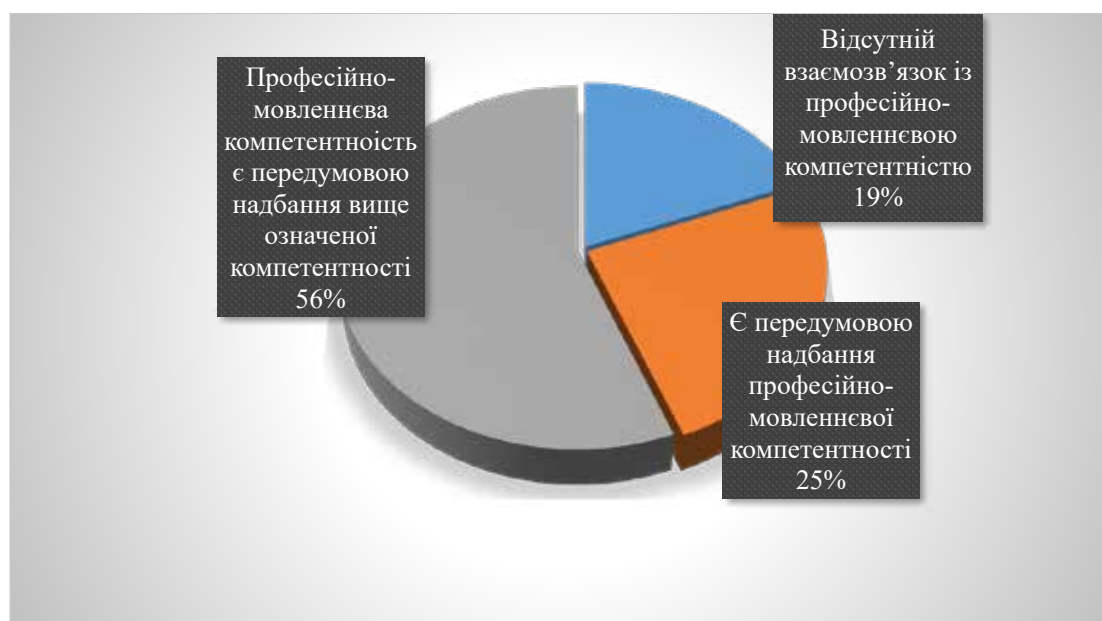


Рис. 1. Взаємозв'язок загальних компетентностей, що відображають професійну діяльність менеджера із професійно-мовленнєвою компетентністю

- здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління;
- здатність формувати лідерські якості та демонструвати їх в процесі управління людьми;
- здатність розробляти проекти, управляти ними, виявляти ініціативу та підприємливість;
- здатність використовувати психологічні технології роботи з персоналом.

Результат проведеного дослідження взаємозв'язку спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, які повинен отримати менеджер після закінчення закладів вищої освіти із професійно-мовленнєвою компетентністю стали дані, що знайшли відображення у діаграмі (рис. 2).

Як свідчить дослідження, 53% спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, що відображають професійну діяльність менеджера, пов'язано із професійно-мовленнєвою компетентністю, при цьому, для всіх 53% спеціальних компетентностей передумовою надбання є опанування професійно-мовленнєвої компетентності.

Проведений аналіз вимог засвоєння загальних та спеціальних компетентностей у менеджерів, дає змогу зробити висновки, що в оволодінні професійно-мовленнєвої компетентності беруть участь деякі вміння, що відносяться до загальних компетентностей менеджера, а для засвоєння спеціальних (фахових, предметних) професійних компетентностей необхідно вже мати професійно-мовленнєві навички.

Психологічно-особистісні компетентності являють собою ряд вмінь, що у більшості індивідів вже є визначеними, за рахунок вроджених та набутих упродовж життя рис характеру, що відбулися під впливом виховання і оточуючого середовища. Цю групу компетентностей умовно можна розділити на чотири підгрупи: емоційні, вольові, ціннісні, рефлексивні. Проведений аналіз свідчить, що психологічно-особистісні компетентності безпосередньо не пов'язані із наявністю у менеджера професійно-мовленнєвої компетентності, однак відсутність навичок вербалізації професійними мовними засобами відповідних управлінських повідомлень та не використання їх при діловому спілкуванні зменшує можливість демонстрації зовнішньому оточенню своїх найкращих психологічно-особистісних компетентностей. Наявність у індивіда навичок сприйняття ментального змісту думки співрозмовника надає можливість найкращим способом продемонструвати свої власні особистісні властивості.

Висновки. Професійна діяльність є підґрунтям для соціальної адаптації, розвитку та самореалізації індивіда. В процесі оволодіння особливостями професійної діяльності відбувається накопичення теоретичних і практичних навичок та отримання відповідного досвіду роботи. Сучасне ставлення до побудови моделі професійної діяльності менеджера, з позиції її опанування у вищих навчальних закладах, ґрунтується на використанні компетентнісного підходу. Така модель передбачає наявність

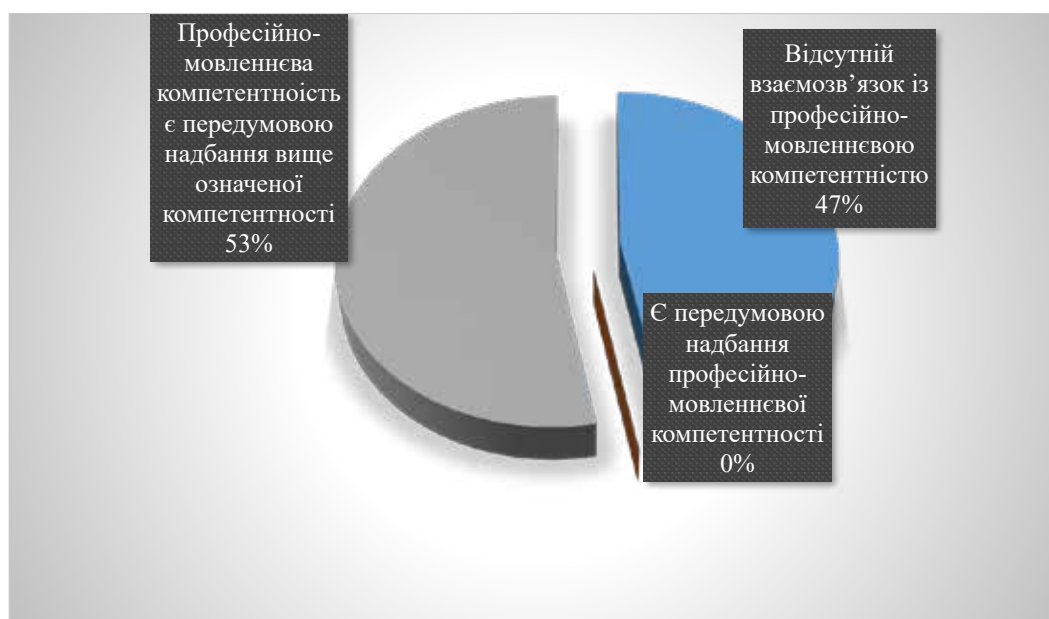


Рис. 2. Взаємозв'язок спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, що відображають професійну діяльність менеджера із професійно-мовленнєвою компетентністю

у індивіда, наприкінці навчання, сукупності певних компетентностей, які умовно можна поділили на три групи: загальні компетентності; спеціальні компетентності; психологічно-особистісні компетентності.

Для менеджера професійно-мовленнєва компетентність є дуже важливою. Як свідчать дослідження, більшість загальних та половина спеціальних компетентностей менеджера пов'язані із професійно-мовленнєвою:

професійно-мовленнєва є передумовою надбання інших компетентностей або інші компетентності є передумовою надбання професійно-мовленнєвої компетентності.

Грунтуючись на важливості професійно-мовленнєвої компетентності для менеджерів та недостатню вивченість її впливу на професійну діяльність, вважаємо за актуальне подальше глибинне дослідження цього наукового напрямку.

Література:

1. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 07 Управління та адміністрування, спеціальності: 073 Менеджмент другого (магістерського) рівня, від 10.07.2019 р. URL: <http://surl.li/biuj> (дата звернення: 20.03.2022).
2. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 07 Управління та адміністрування, спеціальності: 073 Менеджмент першого (бакалаврського) рівня, від 29.10.2018р. URL: <http://surl.li/cbawq> (дата звернення: 20.03.2022).
3. Класифікатор професій. Держстандарт України, 2022. URL: <http://surl.li/cbaxc> (дата звернення: 20.03.2022).
4. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебн. пособие. Москва, 2005. 336 с.
5. Зінченко В.М., Романуха О.М., Ревуцька С.К., Чевердак П.О. Інформаційно-освітнє середовище формування професійних мовно-мовленнєвих компетентностей студентів економічного профілю. Інформаційні технології і засоби навчання, 2020, Том 79, № 5. С. 184-198.
6. Питерс Т. В поисках эффективного управления: (опыт лучших компаний): пер. с англ. / Т. Питерс, Р. Уотермен ; общ. ред. и вступ. ст., с. 5-27, Л. И. Евенко. Москва, 1986. 418 с.
7. Поваренков Ю.П. Системогенетическая концепция профессионального становления человека // Идея системности в современной психологии / Под ред. В.А. Барабанщикова. Москва, 2005. С. 360 – 384.
8. Суходольский Г.В. Основы психологической теории деятельности. Ленинград, 1988. 168с.
9. Шадриков В.Д. Профессиональные способности. Москва, 2010. 320с.
10. Tatarnitseva S., Merzlyakova N., Zhitnikova N., Bulaeva M., Chernei O. Practice – oriented technologies as a means of forming students' communicative competence. Propósitos y Representaciones, 2021. № 9 (SPE 1) e 810. URL: <http://surl.li/cbaxe> (дата звернення: 30.03.2022).

References:

1. Standart vyshchoi osvity Ukrainy iz haluzi znan 07 Upravlinnia ta administruvannia, spetsialnosti: 073 Menedzhment druhoho (mahisterskoho) rivnia (2019) [Standard of higher education of Ukraine in the field of knowledge 07 Management and administration, specialties: 073 Management of the second (master's) level] URL: <http://surl.li/biuj> [in Ukrainian].
2. Standart vyshchoi osvity Ukrainy iz haluzi znan 07 Upravlinnia ta administruvannia, spetsialnosti: 073 Menedzhment pershoho (bakalavrskoho) rivnia (2018) [Standard of higher education of Ukraine in the field of knowledge 07 Management and administration, specialties: 073 Management of the first (bachelor's) level] URL: <http://surl.li/cbaxc> [in Ukrainian].
3. Klyasyfikator profesii. Derzhstandart Ukrainy (2022) [Classifier of the profession. State standard of Ukraine] URL: <http://surl.li/cbaxc> [in Ukrainian].
4. Zeer Э.Ф. (2005). Psykholohyia professyi: Uchebn. Posobye [Psychology of professions]. Moskva. [in Russian].
5. Zinchenko V.M., Romanukha O.M., Revutska S.K., Cheverdak P.O. (2020) Informatsiino-osvitnie seredovysheche formuvannia profesiinykh movno-movlenniievkykh kompetentnostei studentiv ekonomichnoho profilu Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information and educational environment for the formation of professional language and speech competencies of students of economic profile]. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Pyters T. (1986) V poyskakh effektivnoho upravlenyia: (opit luchshykh kompanyi) [In search of effective management: (experience of the best companies)]. Moskva. [in Russian].
7. Povarenkov Yu.P. (2005) Systemohenetycheskaia kontseptsyia professionalnogo stanovleniia cheloveka // Ydeia systemnosti v sovremennoi psykholohyy [Systemogenetic concept of professional development of man // The idea of systemicity in modern psychology]. Moskva. [in Russian].
8. Sukhodolskiy H.V. (1988) Osnovi psykholohyicheskoi teoryi deiatelnosti [Fundamentals of psychological theory of activity] Lenynhrad [in Russian].
9. Shadrykov V.D. Professionalnie sposobnosti (2010) [Professional abilities]. Moskva. [in Russian].
10. Tatarnitseva S., Merzlyakova N., Zhitnikova N., Bulaeva M., Chernei O. (2021). Practice – oriented technologies as a means of forming students communicative competence. Propósitos y Representaciones. San Ignacio de Loyola. URL: <http://surl.li/cbaxe> [in English].